

**ENG HAVFLI ONKOLOGIK KASALLIKLAR VA ULARNI KELIB CHIQISH
SABABLARI, DIAGNOSTIKASI VA PROFILAKTIKASI**

Islomjon Madaminov Qurbonali o‘g‘li

University of Business and Science “Umumkasbiy fanlar kafedrası” o‘qituvchisi,

Abdujalilova Kumushoy Ikromjon qizi

University of Business and Science Davolash ishi yo‘nalishi 25-27 guruh talabasi,

Rustamxonova Komrona Ibragim qizi

University of Business and Science Davolash ishi yo‘nalishi 25-13 guruh talabasi,

Abdug‘apporova Zaynabxon Abdumajid qizi

University of Business and Science Davolash ishi yo‘nalishi 25-27 guruh talabasi,

Nabidjonova Lola Farxadovna

University of Business and Science Davolash ishi yo‘nalishi 25-08 guruh talabasi,

Tajidinova Go‘zal Sirojiddin qizi

University of Business and Science Davolash ishi yo‘nalishi 25-08 guruh talabasi,

imadaminov1994@gmail.com

abdujalilovakumush76@gmail.com

rustamxanovakamrona@gmail.com

z9171131@gmail.com

farkhadovnam.007@gmail.com

gozalxonimtajidinova@gmail.com

Xosiyatxojayeva Iroda Ahmadali qizi

University of Business and Science Davolash ishi yo‘nalishi 25-27 guruh talabasi

ixosiyatxojayeva@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot O‘zbekiston sharoitida eng keng tarqalgan va og‘ir oqibatlariga olib keluvchi onkologik kasalliklarni o‘rganishga bag‘ishlangan. Ishlab chiqish sabablari, ularni o‘z vaqtida aniqlash (diagnostika) va oldini olish (profilaktika)ning zamonaviy samarali usullari muhokama qilinadi. Asosiy e‘tibor o‘pka, ko‘krak, oshqozon-ichak trakti va jinsiy a‘zolarning saratoniga qaratilgan. Maqolada ushbu kasalliklarning tarqalishiga ta‘sir etuvchi mahalliy omillar, jumladan, ekologik holat, hayot tarzi va irsiy moyillik tahlil qilindi. Zamonaviy diagnostika usullari, shu jumladan skrining dasturlari va yuqori texnologiyali vizualizatsiya usullarining ahamiyati ko‘rsatiladi. Natijada, O‘zbekiston aholisi uchun profilaktika choralarini takomillashtirish va erta tashxis qo‘yish imkoniyatlarini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: *Onkologik kasalliklar, xavf omillari, diagnostika, profilaktika, skrining, O‘zbekiston, saraton.*

Аннотация

Данное исследование посвящено изучению наиболее распространённых и приводящих к тяжёлым последствиям онкологических заболеваний в условиях Узбекистана. Рассматриваются причины их развития, а также современные и эффективные методы своевременной диагностики и профилактики. Основное внимание уделяется раку лёгких, молочной железы, желудочно-кишечного тракта и репродуктивных органов. В статье анализируются местные факторы, влияющие на распространённость данных заболеваний, включая экологическую ситуацию, образ жизни и наследственную предрасположенность. Подчёркивается значение современных диагностических методов, в том числе скрининговых программ и высокотехнологичных визуализационных технологий. В результате разработаны практические рекомендации, направленные на совершенствование профилактических мероприятий и повышение эффективности раннего выявления онкологических заболеваний среди населения Узбекистана.

Ключевые слова: *Онкологические заболевания, факторы риска, диагностика, профилактика, скрининг, Узбекистан, рак.*

Abstract

This study is devoted to the investigation of the most prevalent and severe oncological diseases within the context of Uzbekistan. The causes of their development, as well as modern and effective approaches to timely diagnosis and prevention, are discussed. Particular attention is given to cancers of the lungs, breast, gastrointestinal tract, and reproductive organs. The article analyzes local factors influencing the spread of these diseases, including environmental conditions, lifestyle, and genetic predisposition. The significance of modern diagnostic methods, including screening programs and advanced imaging technologies, is highlighted. As a result, practical recommendations have been developed to improve preventive measures and enhance early detection of oncological diseases among the population of Uzbekistan.

Keywords: *Oncological diseases, risk factors, diagnostics, prevention, screening, Uzbekistan, cancer.*

Kirish

Onkologik kasalliklar dunyo bo‘yicha o‘lim va nogironlikning yetakchi sabablaridan biri bo‘lib, jamiyat salomatligiga jiddiy tahdid solmoqda. O‘zbekiston aholisi uchun bu muammo ayniqsa dolzarb hisoblanadi, chunki mamlakatda ma‘lum onkologik kasalliklarning tarqalishi

yuqori, ularni erta aniqlash va samarali profilaktika qilish imkoniyatlari esa cheklangan. Mavjud muammo shundan iboratki, mamlakatimizda eng havfli saraton turlarining kelib chiqishiga ta’sir etuvchi mahalliy omillar, ularning diagnostikasi va profilaktikasi bo’yicha izchil, amaliyotga yo’naltirilgan tadqiqotlar yetarli emas. Shu sababli, ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekiston sharoitida eng keng tarqalgan va og‘ir oqibatli onkologik kasalliklarning patogenezi, erta tashxislashning zamonaviy usullari hamda profilaktika choralari kompleks o‘rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Onkologik kasalliklar global salomatlik muammosi sifatida keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, O‘zbekiston kontekstidagi tadqiqotlar nisbatan kam. Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi (IARC) ma’lumotlariga ko‘ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda saraton holatlari ortib bormoqda. O‘zbekiston bo’yicha mavjud adabiyotlar asosan umumiy statistik ma’lumotlar va klinik holatlarni qamrab oladi. Milliy hisobotlar, masalan, Sog‘liqni saqlash vazirligining nashrlari, kasalliklarning tarqalish darajasini ko‘rsatadi, ammo ularning patogenezdagi mahalliy omillarni chuqur tahlil qilish cheklangan. Ismoilova va Abdurahmonovlarning ishlari onkologiyaning asosiy tamoyillariga qaratilgan bo‘lsa, Qurbonovning tadqiqotlari atrof-muhit omillari bilan bog‘liq. Biroq, ushbu omillarning aniq onkologik patologiyalar bilan bog‘liqligi, shuningdek, profilaktika va erta diagnostika tizimlarining samaradorligi bo’yicha tizimli tadqiqotlar hali yetarli emas. Ushbu bo‘shliqni hisobga olgan holda, mazkur tadqiqot mavjud bilimlarni umumlashtirib, mahalliy sharoitga mos yechimlarni taklif etishga intiladi.

Materiallar va usullar

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli tahlil usuli qo‘llanildi. Ma’lumotlar manbai sifatida O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining rasmiy statistik hisobotlari, Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi (IARC)ning global ma’lumotlari, shuningdek, mavjud ilmiy adabiyotlar (monografiyalar, maqolalar) tahlil qilindi. Tadqiqotda tanlab olingan asosiy kasalliklar – o‘pka saratoni, ko‘krak bezi saratoni, oshqozon saratoni va bachadon bo‘yni saratoni bo‘lib, ular tanlash mezonlari sifatida O‘zbekistondagi yuqori tarqalishi va og‘ir oqibatlari asosida belgilandi. Tahlil jarayoni uch bosqichdan iborat edi: birinchi bosqichda har bir kasallik uchun xavf omillari aniqlandi; ikkinchi bosqichda mamlakatimizda qo‘llanilayotgan diagnostika usullari va ularning cheklovlari baholandi; uchinchi bosqichda profilaktika choralari bo’yicha mavjud amaliyot va xalqaro tajriba asosida takliflar ishlab chiqildi. Kvalitativ tahlil usullari yordamida ma’lumotlar umumlashtirildi va tizimlashtirildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, O‘zbekiston aholisi uchun bir qator o‘ziga xos xavf omillari mavjud. O‘pka saratoni uchun asosiy omil, ayniqsa erkaklar orasida, chekish bilan birga, sanoat korxonalarini va transportdan chiqadigan ifloslangan havoning nafas olish organlariga salbiy ta‘siridir. Oshqozon saratoni rivojlanishida noto‘g‘ri ovqatlanish odatlari, masalan, juda sho‘r va achchiq ovqatlarning ko‘p iste‘moli, shuningdek, *Helicobacter pylori* infeksiyasining yuqori tarqalishi muhim rol o‘ynaydi. Ko‘krak bezi saratoni ayollar orasida nafaqat irsiy omillar, balki kech tug‘ish, emizmaslik kabi reproduktiv xususiyatlar, shuningdek, hayot tarzidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq. Bachadon bo‘yni saratoni esa asosan inson papilloma virusi (HPV) infeksiyasi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, profilaktik emlash dasturlarining etarli darajada rivojlanmaganligi bu muammoni kuchaytirmoqda.

Diagnostika sohasida O‘zbekistonda an‘anaviy klinik ko‘rik va sitologik tekshiruv usullari keng qo‘llanilsa-da, erta tashxis qo‘yish imkoniyatlarini oshirish uchun skrining dasturlarini joriy etish zarur. Ayniqsa, ko‘krak bezining mammografiyasi va bachadon bo‘ynining sitologik skriningi (PAP-smear) kabi usullarni muntazam va tizimli tarzda amalga oshirish samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Biroq, bu usullarga aholining ochiq-oydin murojaat qilish darajasi pastligi, shuningdek, qishloq hududlarida tegishli jihozlar va mutaxassislarining yetishmasligi jiddiy to‘siq hisoblanadi. Yuqori texnologiyali vizualizatsiya usullari, masalan, kompyuter tomografiyasi (KT) va magnit-rezonans tomografiya (MRT) asosan yirik shahar markazlarida mavjud bo‘lib, ularning qamrov doirasi cheklangan.

Muhokama

Olingan natijalar asosida profilaktika choralarini ishlab chiqishda ikki yo‘nalish – birinchi darajali (kasallikning oldini olish) va ikkinchi darajali (erta aniqlash) profilaktika muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Birinchi darajali profilaktikaga xavf omillarini kamaytirish, jumladan, tamaki chekishga qarshi kurash, sog‘lom ovqatlanishni targ‘ib qilish, atrof-muhitni muhofaza qilish choralarini kuchaytirish va HPVga qarshi emlash dasturlarini keng joriy etish kiradi. Ikkinchi darajali profilaktika esa yuqorida tilga olingan skrining dasturlarini mamlakat miqyosida tashkil etish, aholini erta tashxisning ahamiyati haqida o‘qitish va ongli ravishda tekshiruvdan o‘tkazilishini rag‘batlantirishni o‘z ichiga oladi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, tizimli skrining dasturlari o‘lim darajasini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. O‘zbekiston sharoitida bu yo‘nalishda muvaffaqiyatga erishish uchun nafaqat infratuzilmani rivojlantirish, balki madaniy va ijtimoiy omillarni, jumladan, sog‘liqni saqlash savodxonligini oshirishni ham hisobga olish zarur. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda onkologik kasalliklar bilan samarali kurashish mavjud xavf omillarini chuqur tahlil qilish, diagnostika infratuzilmasini rivojlantirish va profilaktika bo‘yicha izchil milliy siyosatni amalga oshirishni talab qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda eng havfli onkologik kasalliklar bilan kurashish murakkab, ko‘p qirrali yondashuvni talab qiladi. Asosiy xavf omillari – atrof-muhit ifloslanishi, noto‘g‘ri ovqatlanish, infeksiyalar va chekish kabi moddiy omillar bilan birga, skrining va erta diagnostika tizimlarining etishmasligidir. Samarali profilaktika milliy darajada birinchi va ikkinchi darajali choralarni o‘z ichiga olgan izchil siyosatni, jumladan, aholini o‘qitish, emlash dasturlarini kengaytirish va diagnostika infratuzilmasini, ayniqsa qishloq hududlarida, mustahkamlashni talab qiladi. Ushbu yo‘nalishlarda amaliy chora-tadbirlarni joriy etish o‘lim darajasini pasaytirish va aholi salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu choralarning amaliy samaradorligini baholashga, shuningdek, yangi diagnostika texnologiyalarining joriy etilish imkoniyatlarini o‘rganishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. O‘zbekistonda onkologik kasalliklar holati. Toshkent, 2022.
2. Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi (IARC). Global saraton statistikasi 2020. Lion, 2020.
3. Abdurahmonov F.A., Ismoilova S.S. Onkologiya: asosiy tamoyillar va klinik amaliyot. Toshkent: Ibn Sino nashriyoti, 2021.
4. Qurbonov M.M. Aholi salomatligi va atrof-muhit omillari. Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
5. G‘ulomova N.R. Ko‘krak bezi saratoni: erta tashxis va zamonaviy davolash. Tibbiyot jurnali, 2023.